

Vida i mort a l'època moderna: Sant Feliu de Codines (1570-1700)

Treballs

Xavier Ciurans

Historiador

El present treball analitza l'evolució demogràfica de la parròquia de Sant Feliu de Codines entre 1570 i 1700. Es tracta d'un estudi numèric a partir del buidatge dels sacramentaris, és a dir, els llibres on es consignaven els baptismes, els matrimonis i les defuncions dels habitants d'una parròquia. El Concili de Trento, celebrat de manera intermitent entre 1545 i 1563, va ordenar la realització d'aquests registres, i va ser als anys seixanta del segle XVI quan es van començar a fer a Sant Feliu.¹ Afortunadament, es conserven tots els llibres des del seu inici i sense cap buit cronològic.

Sant Feliu de Codines s'estén per la carena que divideix les con-

ques de la riera de Caldes i del Tenes, i forma part de l'àrea geogràfica compresa entre els cingles de Bertí i la zona de Sant Llorenç del Munt, al nord-oest del Vallès Oriental. Es tracta d'un indret caracteritzat per una superfície trencada, amb turons i cingleres al costat de valls i petites planes.² Les primeres notícies històriques de la parròquia corresponen als segles X i XI. L'any 1059 formava part de la baronia de Montbui, i com les altres parròquies de la baronia, des d'aleshores va restar sota la jurisdicció de diversos senyors. El 1490, els habitants de la baronia es van alliberar del domini dels Torrelles, senyors del castell de la Roca, i per l'anomenat Privilegi d'Entrega,

¹ El llibre de baptismes s'inicià l'any 1561, el de matrimonis ho féu l'any 1566, i el d'òbits el 1567. Tot i això, aquests llibres només van començar a ser sistemàtics, en els tres casos, a partir de 1570.

² Per a la seva geografia i paisatge, vegeu GALOBART i DURAN, Ll.: *El paisatge del Vallès*. Santa Eulàlia de Ronçana, 1982, pàg. 82-83.

van passar a formar part de la jurisdicció del Consell de Cent de Barcelona. Aquesta situació es va perllongar fins al 1714.³

L'evolució demogràfica d'aquesta parròquia durant els segles XVI i XVII ens ha d'ajudar a entendre diversos elements, a banda dels relacionats amb el creixement o la disminució de baptismes, defuncions i matrimonis. Les ànsies secessionistes de Sant Feliu de Codines respecte a la baronia de Montbui del darrer quart del segle XVII;⁴ unes aspiracions basades en un creixement molt important el 1600; la influència de les estacions en la vida quotidiana, o l'evolució professional dels habitants del poble, només són alguns elements que analitzarem en el cas de Sant Feliu. D'altra banda, podem comprovar les semblances i les diferències d'aquest indret respecte a l'evolució demogràfica de la resta de la comarca en aquest mateix període.⁵ L'estudi del segle XVIII queda per a un proper treball.

La crisi de la baixa edat mitjana va afectar poc aquesta parròquia, si fem cas dels fogatges.⁶ L'any 1378, tenia vint-i-dos focs, mentre que l'any 1515 se'n registraven dinou. En canvi, l'any 1553 es comptabilitzaven quaranta-

dos focs. Evidentment, s'havien recuperat i pràcticament doblat els nivells de finals del segle XIV, fins al punt que el creixement demogràfic de la primera meitat del segle XVI va ser el més alt de tota la comarca.⁷ Sant Feliu devia exercir un cert paper centralitzador sobre les parròquies properes, especialment les més petites i muntanyoses. Aleshores, aquesta era la segona parròquia més poblada de la baronia de Montbui, després de Santa Eulàlia de Ronçana.⁸ Al segle XVII, però, aquesta situació va canviar.

BAPTISMES

Evolució

Entre 1570 i 1700, es va produir un augment important en el nombre de baptismes, i es va assolir el punt culminant durant la segona meitat del segle XVII.⁹ Al llarg de tot el període, la xifra inicial del decenni 1561-1570 sempre es mantingué en el nivell més baix, de manera que els retrocessos mai no van ser greus. Aquesta tendència segueix el que hem apuntat per als altres pobles de la vall del Tenes, on pràcticament no es va documentar cap descens de natalitat, sinó tan sols alguns períodes d'estagnació.¹⁰

TAULA 1. MOVIMENT DECENNAL DELS BAPTISMES A SANT FELIU DE CODINES, 1562-1700

Decenni	Baptismes	Índex
1561-1570	195	100
1571-1580	230	117,9
1581-1590	210	107,6
1591-1600	195	100
1601-1610	215	110,2
1611-1620	248	127,1
1621-1630	239	122,5
1631-1640	258	132,3
1641-1650	263	134,8
1651-1660	295	151,2
1661-1670	353	181
1671-1680	410	210,2
1681-1690	434	222,5
1691-1700	523	268,2

El nombre de baptismes va créixer entre 1561 i 1580, i probablement aleshores es va arribar al cim del creixement experimentat al segle XVI, documentat, la primera meitat d'aquella centúria, a través dels fogatges. Els darrers anys, però, van experimentar un descens, especialment entre 1581 i 1590, que s'estengué fins al 1600. En canvi, el segle XVII no va mantenir la mateixa tendència negativa, i entre 1601 i 1620 es va produir un nou creixement en el nombre de baptismes. De fet, aquella centúria va estar marcada per un fort increment i un únic pas enrere entre 1621 i

3 Per a la història de la baronia de Montbui, consulteu BADIA i MORET, J.: *La baronia de Montbui. Notes històriques*. L'Ametlla del Vallès, 1968; i per a la història de Sant Feliu de Codines, vegeu PALMA, A. de: *Historia de la villa de San Feliu de Codines. Datos y referencias*. Barcelona, 1946.

4 L'any 1674, Sant Feliu de Codines va iniciar un procés de separació de les altres parròquies de la baronia, tot i que no va aconseguir la seva independència fins a l'any 1799. Per a les seves reivindicacions del darrer quart del segle XVII, consulteu PLANTADA i AZNAR, J.: *Unidad política municipal de la baronia de Montbui. Pleito por la independencia de la villa de San Feliu de Codinas. Siglo XVII*. Prensa española, Madrid, 1971.

5 DANTÍ i RIU, J.: *Terra i població al Vallès Oriental. Època moderna*. Santa Eulàlia de Ronçana, 1988.

6 Com la majoria de recomptes de població de l'època medieval i moderna, els fogatges es realitzaven amb finalitats fiscals i comptaven focs o cases habitades.

7 En canvi, segons J. Dantí, la meitat de les parròquies de tot el Vallès Oriental, l'any 1553, encara no havien recuperat la població que tenien el 1378 [DANTÍ i RIU, J., op. cit., pàg. 80-81].

8 L'any 1553, Santa Eulàlia de Ronçana tenia 56 focs. Les altres parròquies de la baronia de Montbui tenien el nombre de focs següent: Bigues, 32; Lliçà d'Amunt, 31; L'Ametlla, 31; Palauadries, 12; Riells, 12; i Sant Mateu de Montbui, 5 [DANTÍ i RIU, J., op. cit., pàg. 79-80].

9 Durant la dècada de 1691-1700, el nombre de baptismes multiplicava en més d'un 2,5 la xifra inicial de 1561-1570.

10 DANTÍ i RIU, J., op. cit., pàg. 89-90.

El veritable salt endavant es va produir la segona meitat del segle XVII, amb percentatges de creixement constants, i un únic període d'augment més lent, però d'augment al cap i a la fi, els anys vuitanta, que coincideix amb una nova etapa de malestar econòmic, de plagues al camp i d'enfrontaments armats, amb l'anomenada Revolta dels Barretines. Si a la dècada de 1561-1570 s'havien batejat cent noranta-cinc infants, entre 1691 i 1700 la xifra era de cinc-cents vint-i-tres criatures. De fet, les etapes de creixement a Sant Feliu coincideixen força amb les documentades a la resta de la comarca (1606-1615, 1629-1645 i 1659-1700), mentre que els períodes de davallada a les altres parròquies del Vallès (1582-1605, 1616-1628) també es van apreciar a Sant Feliu, excepte en el cas dels anys centrals del XVII, quan la crisi va afectar molt més els altres llocs.¹¹

El nombre d'infants que naixien fora del matrimoni és una dada

[illegible]

important, perquè ens pot proporcionar una informació valuosa, ja que sovint l'augment del nombre de fills il·legítims era conseqüència d'un empitjorament de les condicions econòmiques o d'un cert malestar a la societat.

produir un descens, només interromput per la dècada de 1641-1650, quan, coincidint amb la Guerra dels Segadors, el percentatge es va situar en l'1,901%. En canvi, l'augment del nombre de baptismes de la segona meitat del segle XVII, no va anar acompanyat d'un increment en el nombre de naixements il·legítims.

El percentatge obtingut a Sant Feliu de Codines és força semblant al registrat en altres indrets de Catalunya, com ara a Rocafort de Queralt, a la Conca de Barberà, amb un 0,93% de naixements il·legítims entre 1640 i 1801.¹²

Per sexes, dels quaranta-cinc naixements il·legítims documen-

12 GUAL i VILÀ, V.: *Vida i mort a la Conca de Barberà a l'edat moderna* [Rocafort de Queralt s. XVI-XVIII]. Diputació de Tarragona. Tarragona, 1988, pàg. 24. Cal dir, però, que altres indrets de la mateixa Conca registren més casos d'aquest tipus a la segona meitat del segle XVII que a la primera, a l'inrevés de Sant Feliu [GUAL i VILÀ, V.: *La família moderna a la Conca de Barberà*. Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV. Tarragona, 1993, pàg. 151-201].

Església parroquial de Sant Feliu de Codines. (Fotografia: Xavier Ciurans)

tats entre 1562 i 1700, el 46,66% eren nens, i el 53,33% eren nenes. L'escassa diferència no ens inclina a pensar, com apunten algunes teories, que els pares abandonessin un major nombre de filles que de fills a causa, sobretot, de les enormes despeses que comportava dotar-les a l'hora del matrimoni. Els resultats obtinguts a la Conca de Barberà tampoc permeten parlar d'una inscripció majoritària d'un dels dos sexes.¹³

La terminologia emprada per designar aquestes criatures és interessant. En la majoria dels casos, l'expressió utilitzada era «los pares del qual ignorem», o la seva traducció llatina «cuius parentes ignoramus». Altres fórmules habituals eren «fill/a de pares incògnits», «fill/a de ventura» o «espuri». Molt més rares

eren les designacions com «és de secret», de l'any 1579, o la inusual «filla de la Verge Maria», apareguda en una acta de baptisme del mes d'abril de 1623. En alguna ocasió, els veïns es negaven a dir la identitat dels progenitors, com el 16 de gener de 1647, quan el rector de Sant Feliu va batejar un infant «fill de no sé qui és, per éser la llavedora muda en aqueix cas, com també los padrins».

Evidentment, en els casos en què es coneixia la identitat d'un dels progenitors, aquest sempre era la mare. Així, l'any 1587 es va batejar una criatura i es va apuntar que «lo pare no té nom, la mare sí, Rafaela Puig», i l'any 1635 es feia el mateix amb un «fill venturer de Maria Baranguera, donsell».

A banda dels fills il·legítims, els llibres de baptismes també consignaven els anomenats baptismes d'urgència, que es produïen quan l'estat de la criatura nascuda feia preveure la seva mort. Per això, les llevadores normalment rebien instruccions per part del mossèn per tal d'administrar el sagrament del baptisme a l'infant. Així es garantia la salvació de l'ànima del noutat. La irregularitat de les dades no ens permet escatir si al llarg d'aquests anys l'assistència als parts va millorar o no, però ens presenta un llenguatge que cal destacar.

A l'hora de designar un baptisme d'urgència, el rector acostumava a escriure «fonch primsenyat per la llevadora». En alguns casos, s'exposen els motius que originaven aquesta intervenció, com «lo minyó estave morint-se», o «estant en perill de mort». En alguna ocasió, aquesta pràctica es feia *in extremis*, com en el cas d'un fill de Jaume Ullar, enterrat l'any 1630, «lo qual sols era primsenyat en lo ventre de sa mare, so és que treie un bras entero». Si les circumstàncies eren crítiques i la mare no disposava de l'assistència d'una llevadora, fins i tot altres persones realitzaven el baptisme d'urgència. Així, el 16 de juny de 1616, una nena anomenada Cecília fou «primsenyada lo matex dia per Barthomeu Guaito, paraire de dita paròchia, estant dita Cecília en perill de mort». Calia actuar amb rapidesa per tal de salvar l'ànima dels infants i evitar, d'aquesta manera, que anessin als llimbs.

13 GUAL i VILÀ, V.: *La família moderna...*, pàg. 203.

Moviment estacional

Finalment, cal que ens preguntem si el nombre de naixements, i per tant de concepcions, seguien un calendari o si es distribuïen de la mateixa manera al llarg de l'any. De fet, els factors de tipus religiós o agrícola eren essencials a l'època moderna, i podien influir sobre diversos àmbits de la vida humana.¹⁴ En el cas de Sant Feliu, els mesos d'hivern, encapçalats pel febrer, eren els que registraven un major nombre de baptismes, gairebé un terç del total. Al seu darrere, i a poca distància, seguien els mesos de la tardor, especialment el desembre, a les portes de l'hivern. En canvi, a la primavera i a l'estiu hi havia menys naixements, i el menor nombre de baptismes es solia produir el mes de juliol, en plena canícula.

En conseqüència, la primavera protagonitzava el major nombre de concepcions anual, especialment el mes de maig, seguida de prop per l'hivern. Alguns autors expliquen aquest màxim de concepcions a la primavera com a resultat d'un «desvatllar vital» i d'un «sentit lúdic de la vida en represa» durant aquests mesos.¹⁵ Probablement, però, la concentració de concepcions a la primavera responia a la voluntat de donar a llum a l'hivern, una estació de l'any on la mortalitat dels nadons era més baixa que en altres períodes de l'any. D'aquesta manera, s'intentava facilitar la

L'antiga rectoria de Sant Feliu de Codines. (Font:

Andreu de Palma de Mallorca. *Historia de la vila de Sant Felí de Codines.*

Datos y referencias.
Barcelona, 1946, pàg. 127)

supervivència de les criatures, que arribarien a l'estiu, quan les possibilitats de morir es multiplicaven per als nadons, una mica crescuts. A més, a l'hivern es produïa un descens de les tasques agràries, i per tant les dones no havien de treballar tant en les feines del camp.¹⁶

En canvi, els factors religiosos no semblen tenir gaire pes, ja que els mesos de març i desembre, coincidint amb la Quaresma i l'Advent i, per tant, amb les restriccions de l'Església catòlica, mantenien uns nivells de concepcions relativament elevats.

ÒBITS

Evolució

La mortalitat era un factor especialment rellevant a la demografia de l'Antic Règim. En el cas de Sant Feliu, la seva tendència al·lista entre 1570 i 1700 s'ha d'explicar, essencialment, per l'augment de la població, i tot i que es registraren crisis de mortalitat, mai no van assolir valors extrems.

Per etapes, el darrer quart del segle XVI no va viure una situació gaire favorable en aquest aspecte. De fet, eren anys de crisi a tota la comarca,¹⁷ amb la presen-

14 GUAL i VILÀ, V.: *Homes i estacions*. Associació Cultural Alt Gaià - Centre d'Estudis de la Conca de Barberà. Montblanc - Santa Coloma de Queralt, 1995, pàg. 35.

15 Ídem, pàg. 37.

16 Ídem, pàg. 37-38.

17 DANTÍ i RIU, J., op. cit., pàg. 92.

cia de la pesta a les parròquies veïnes de Caldes de Montbui¹⁸ i de Bigues.¹⁹ Els anys 1584, 1585 i 1596 van presenciar crisis de mortalitat fortes a Sant Feliu, tot i que en aquesta parròquia mai no es va esmentar la presència de l'epidèmia.

TAULA 2. MOVIMENT DECENNAL DE DEFUNCIONS A SANT FELIU DE CODINES, 1571-1700

Decenni	N. total	Núm. índex
1571-1580	137	100
1581-1590	184	134,3
1591-1600	155	113,1
1601-1610	184	134,3
1611-1620	141	102,9
1621-1630	192	140,1
1631-1640	192	140,1
1641-1650	157	114,6
1651-1660	195	142,3
1661-1670	160	116,7
1671-1680	199	145,2
1681-1690	361	263,5
1691-1700	230	167,8

La situació va millorar durant els primers quinze anys del segle XVII, amb un descens de la mortalitat, tot i la crisi de l'any 1608. Aquest fet va permetre un lleuger creixement de la població a causa del manteniment d'un elevat nombre de baptismes. De llavors ençà, va començar un nou ascens en el nombre de defuncions,

especialment important entre 1615 i 1631, i es mantingué en uns valors força alts fins a 1651, seguint la mateixa tònica comarcal.²⁰ Els anys 1615, 1626 i sobretot el 1631 van ser difícils. Novament, eren anys de pesta al Principat i de dificultats al món rural a causa de sequeres i males collites.²¹

La situació no va millorar entre 1631 i 1640, i l'any 1636 es va registrar una nova crisi de mortalitat forta. En canvi, la dècada de 1641-1650, protagonitzada per la guerra, no va comportar greus conseqüències per a la demografia de Sant Feliu de Codines. Josep Badia afirmava que les parròquies de la baronia de Montbui escaparen a les crueltats de la guerra a causa de no haver-hi en aquestes terres cap població important, i perquè no les travessava cap via de comunicació destacada.²²

Tot i això, l'any 1651 va registrar la crisi de mortalitat més important de tot el període estudiat. Aquell any foren soterrats quaranta-cinc santfeliuencs, sobretot infants, i l'any següent van enterrar trenta-un morts més. Les males anyades havien adobat el terreny des d'un temps abans. L'esterilitat i la pobresa de les collites provocaren l'endeutament de la baronia, obligada a establir mesures extraordinàries

El calendari agrícola i les tasques del camp influïen sobre alguns comportaments demogràfics. (Xilografia *El repertori del temps*, Barcelona 1511)

«per quant lo present any [1650] y ha aguda molt poca collita de blat y grans per tot lo Vallès y en altres parts.»²³ Així, la crisi documentada a Sant Feliu coincidí amb l'experimentada a les viles de la resta de la comarca amb una concentració de població relativament important, on es va donar la incidència més forta de la crisi, mentre que als pobles més petits i exclusivament rurals es van registrar les intensitats menors.²⁴

A partir d'aquelles fites negatives, la mortalitat a Sant Feliu es va normalitzar en uns nivells força estables, mentre que els

18 Els anys vuitanta del segle XVI, els jurats i prohoms de la vila de Caldes van establir algunes mesures sanitàries per protegir-se del contagi de la pesta (Museu Termàlia, secció Arxiu Històric, caixa núm. 1, llibre d'actes del consell de Caldes de Montbui de 1575 a 1586).

19 DANTÍ i RIU, J., op. cit., pàg. 109.

20 Ídem, pàg. 92.

21 Per a la pesta, consulteu NADAL, J.: *La població española (siglos XVI a XX)*. Ariel, Barcelona, 1976, pàg. 41. Per a les crisis a l'agricultura dels anys vint, vegeu VILAR, P.: *Catalunya dins l'Espanya moderna. Recerques sobre els fonaments econòmics de les estructures nacionals*, vol. II, *El medi històric*. Edicions 62, Barcelona, 1973 [4a], pàg. 328.

22 BADIA i MORET, J., op. cit., pàg. 63.

23 CIURANS i VINYETA, X.: «Les finances de la baronia de Montbui (1625-1700)». *Lauro. Revista del Museu de Granollers* núm. 13, Granollers, 1997, pàg. 19.

24 DANTÍ i RIU, J., op. cit., pàg. 109.

baptismes començaven a augmentar de manera destacada, cosa que provocà un creixement vegetatiu positiu molt important fins als anys vuitanta. De fet, a tot el Vallès es va produir un descens generalitzat en el nombre de defuncions fins a 1674, aproximadament.²⁵

Els darrers vint anys del segle XVII van presenciar una nova alça en la xifra d'òbits, causada, sobretot, per l'augment de la població de la segona meitat d'aquella centúria. La situació només va empitjorar els anys vuitanta, arran de la crisi econòmica del camp. Les dificultats agràries es reflectien també a les finances municipals de la baronia.²⁶ Els anys 1684, 1685, 1687 i 1688 es van registrar més defuncions que baptismes, tot i que no es va produir cap crisi d'intensitat forta. La carestia va ser la causa principal d'aquell augment de la mortalitat²⁷ a molts indrets de la comarca. Aquesta tendència alcista va disminuir lleugerament els darrers anys del segle XVII, tot i que hi va haver crisis fortes els anys 1696 i 1698.

Els llibres d'òbits diferenciaven les morts de les persones adultes, que apareixen sota l'epígraf de cossos, dels anomenats *albats*. Els albats eren els infants morts des del primer moment de la seva vida fins a una edat límit discutida entre els historiadors. Segons els llocs, les edats màximes dels

Carrer Baix de la
Sagrera de Sant Feliu
de Codines.
(Fotografia: Xavier
Ciurans)

infants que es podien considerar albats variaven entre els 7 i els 13 anys.²⁸ En el cas de Sant Feliu, el límit dels albats es va situar entorn dels 11 o 12 anys. La importància de la mortalitat infantil a la demografia de l'Antic Règim era molt notable. Entre 1572 i 1700, un 44,66% dels enterraments registrats a Sant Feliu de Codines eren protagonitzats per albats. Aquesta xifra és molt semblant a la que Jaume Dantí dona per a la resta de la comarca durant la mateixa etapa.²⁹

Tot i que els percentatges van variar durant els anys estudiats, en moltes ocasions, les crisis de

mortalitat detectades a Sant Feliu es caracteritzaven per un percentatge molt elevat de mortalitat infantil. Així, de les trenta-una crisis de mortalitat registrades entre 1581 i 1698, en setze ocasions les defuncions d'albats havien superat el total d'enteraments en més del 50%. Especialment significatives van ser les principals crisis registrades, com les de 1608, 1626, 1651 o 1690, amb percentatges que oscil·laven entre el 70 i el 80%. De fet, al segle XVII no va millorar aquest tipus de mortalitat, relacionada, moltes vegades, amb les condicions sanitàries dels parts i amb les crisis agràries.

25 Ídem, pàg. 94.

26 CIURANS i VINYETA, X., op. cit., pàg. 22.

27 DANTÍ i RIU, J., op. cit., pàg. 111.

28 GUAL i VILÀ, V.: *La família moderna...*, pàg. 275-277.

29 DANTÍ i RIU, J., op. cit., pàg. 97. També és molt semblant a la donada en altres indrets de Catalunya, com a Rocafort de Queralt (GUAL i VILÀ, V.: *Vida i mort a la Conca...*, pàg. 49-50).

Morts ràpides i morts violentes

En alguns casos, quan el rector no podia administrar els darrers sagraments, a causa d'una mort ràpida i sobtada, el mateix mossèn esmentava els motius que li havien impedit realitzar la seva tasca a les actes d'enterrament dels llibres d'òbits. Sovint, es tractava de morts violentes o de morts causades per un accident o per una malaltia inesperada. En total, es consignen vuitanta-dues actes amb aquests tipus de mort entre 1570 i 1700. Més d'un terç d'aquestes defuncions corresponien a morts violentes.³⁰

La majoria de morts violentes es van concentrar entre 1576 i 1636, és a dir, en un període de cinquanta anys. Tot i que només dos d'aquells decessos són directament imputables a l'acció de bandolers,³¹ el fenomen del bandolerisme va arribar al seu punt culminant durant aquesta etapa, de manera que, el flagell dels malfactors degué provocar un bon nombre d'aquelles víctimes. La proximitat geogràfica de Sant Feliu de Codines als cingles de Bertí i de Gallifa, zona d'actuació i refugi d'homes fora de la llei, ajuda a explicar aquesta situació.³²

Moltes actes indiquen que la causa de la mort havia estat un tret de pedrenyal, una arma de foc

El Villar de Sant Feliu de Codines. (Font: Carme Barbany et al.: *De la balma a la masia. L'hàbitat medieval i modern al Vallès Oriental*. Granollers, 1996, pàg. 28.)

que gaudia de molta popularitat entre els catalans. La presència de bandolers als voltants de Sant Feliu va provocar el nomenament de dos lloctinents del batlle de la baronia en aquesta parròquia l'any 1624, amb la finalitat d'expulsar lladres i criminals de la població.³³ Però les morts violentes no van disminuir fins a mitjan segle XVII, coincidint amb l'esclat de la Guerra dels Segadors. Així, sembla confirmar-se l'escassa incidència dels combats en aquesta parròquia.

La violència no va reaparèixer fins als darrers vint anys del se-

gle XVII. Les dificultats econòmiques dels anys vuitanta i, sobretot, l'allotjament de tropes, van provocar tensions i enfrontaments. L'any 1687, una escopetada va matar el batlle de la baronia, Jaume Antoja, a Sant Feliu, i poc després una altra escopetada va causar la mort del soldat Pedro Cavallero, natural d'Extremadura. De fet, entre 1695 i 1699 Sant Feliu de Codines va allotjar fins a mil nou-cents dotze soldats i dues companyies, i va ser la parròquia amb més despeses a causa de les tropes.³⁴ La seva presència, de ben segur, va comportar problemes.³⁵

30 Pel que fa a aquest aspecte, vegeu CIURANS i VINYETA, X.: «Temps era temps: fenòmens de violència als segles XVI i XVII», *Ronçana. Revista de la Vall del Tenes* núm. 193, Santa Eulàlia de Ronçana, 1998, pàg. 43.

31 El 7 de febrer de 1616, Pere Porta, paire que vivia a Sant Feliu, fou degollat per «los bandolers», i poc temps després, el març del mateix any, Antic Font, teixidor de llana de Sant Feliu, va morir «perquè la degollaren gent dolenta prop la creu d'en Masclans».

32 En altres indrets de la baronia de Montbui, com a l'Ametlla, a prop dels cingles de Bertí, també es vivien situacions semblants. Allí, entre 1573 i 1584, hi van morir deu parroquians assassinats (BASSOLAS, A.: *Sant Genís de l'Ametlla del Vallès. Una parròquia mil·lenària*. Montblanc, Barcelona, 1972, pàg. 90-91). No és estrany, doncs, que per aquest motiu, l'any 1576 el consell de la baronia de Montbui s'organitzés per afrontar la defensa contra els bandolers (BADIA i MORET, J., op. cit., pàg. 144-146).

33 ANGULO, V.; BARBANY, C.; GARCIA, M.R.: *Història medieval i moderna del Vallès Oriental*. L'Amarant, Sant Cugat del Vallès, 1994, pàg. 145.

34 DANTÍ i RIU, J., op. cit., pàg. 321-322.

35 De fet, l'allotjament de soldats va ser un dels factors que va motivar l'anomenada Revolta dels Barretines entre 1687 i 1689 (DANTÍ i RIU, J.: *Aixecaments populars als Països Catalans (1687-1693)*. Barcelona, 1989).

Les morts ràpides són més difícils d'interpretar. L'expressió «morí per desastre» o «desestrament» no és infreqüent, i tant es podia tractar d'una mort violenta com d'una mort inesperada d'accident. Més sovint apareix la fórmula «morí de una bascha». Aquest tipus de mort sobtada sembla correspondre a alguna indisposició física, així com les descripcions «morí subitànemament», «promptament» o «de repent.»³⁶ En dues ocasions es van soterrar persones mortes a causa d'un llamp; quatre persones van morir a causa de caigudes, i cinc individus van perdre la vida ofegats en torrents i basses. Finalment, en sis ocasions es van trobar pobres morts als racons del poble. Sovint, com que aquests pidolaires dormien arraulits als porxos o a les cabanyes de la parròquia, el fred hivernal els portava a la tomba.

Normalment, al costat de les actes d'enterrament, es troba l'import d'aquella cerimònia, ja que el dret de sepultura era el que aportava més beneficis econòmics de tots els drets rectorals.³⁷ I els rectors defensaven, fins i tot aferrissadament, aquest dret. Un petit exemple ens permetrà reflectir aquesta situació. L'any 1647, Joan Roca va morir al mas Tura de Sant Feliu de Codines. Aleshores, i seguint el relat del rector, «los parents de dit [Roca] vingueren a demanar-me a mi, lo doctor Vila, rector, si los volia donar llicència en què los dexés portar [el difunt] a Gallifa. Res-

ponguí que no. Consertaren la sepultura per lo dia vinent».

Però, l'endemà, el rector s'adonà que «en la nit robaren dit cos [del difunt]». Sense perdre un minut, mossèn Vila va anar a cercar el degà de la zona, el rector de Sant Cristòfol de Lliçà de Vall, per tal que s'investigués aquell fet. Davant el caire que prenien els esdeveniments, «los parents de dit Joanet Roca me vingueren per no veura's ab tant gran afront a mi, lo doctor Vila, fos content de què no-s tragués lo cos de Gallifa, prometeren-me pagarien los drets», uns drets que van pujar fins a les quatre lliures. Efectivament, el difunt va ser soterrat a la parròquia de Sant Pere i Sant Feliu de Gallifa, i el rector de Sant Feliu de Codines va cobrar els drets, tal i com pretenia.

Moviment estacional

L'estudi de l'estacionalitat d'un factor com la mortalitat és particularment interessant a l'hora d'analitzar els òbits dels albat, ja que aquests eren especialment sensibles a les variacions temporals. Per a les criatures, els mesos d'estiu eren els més perillosos, sobretot el mes d'agost, amb els nivells més alts de mortalitat, seguits a certa distància pel juliol i per l'inici de la tardor: el setembre i l'octubre. En total, a l'estiu s'enterraven el 35,54% dels infants morts entre 1570 i 1700. En canvi, l'hivern i la primavera eren les estacions de l'any amb

menor nombre d'enterraments d'albat, amb el mes d'abril al capdavant, seguit del gener i el març. A l'hivern només es soterraven el 17,86% dels albat i a la primavera, el 21,75%.

Aquesta tònica és la mateixa que Valentí Gual ha detectat a la Conca de Barberà a l'època moderna. Segons aquest autor, l'augment de la mortalitat infantil a l'estiu i a l'inici de la tardor era degut a factors climàtics, higiènics, socials i nosològics que es combinaven de manera nefasta per a la salut dels més petits. A l'estiu, les malalties intestinals afectaven especialment les criatures i, juntament amb la calor, els insectes i la descurança dels pares, atrafegats amb les feines del camp, justificaven l'elevat nombre de defuncions infantils.³⁸

Entre els adults, i a diferència de la mortalitat infantil, els resultats indiquen una distribució més homogènia de les defuncions al llarg de l'any. Només a l'estiu es registra un lleuger augment, amb el 28,98% dels casos consignats, i es detecta un petit descens a la primavera, amb el 20,37%. El setembre era el mes que tenia més enterraments, mentre que l'abril era el que en tenia menys. Així, tant la mortalitat infantil com l'adults obtenien el seu màxim anual a l'estiu. En canvi, la mortalitat adulta no aconseguia el seu mínim a l'hivern, tal i com passava en el cas dels albat, sinó a la primavera.

36 Probablement, es tractava de malalties cardíacques o cerebrals (GUAL i VILÀ, V.: *Vida i mort a la Conca...*, pàg. 46).

37 PUIGVERT, J.M.: *Una parròquia catalana del segle XVIII a través de la seva consuetud (Riudellots de la Selva)*. Fundació Salvador Vives Casajuan, Barcelona, 1986, pàg. 83.

38 GUAL i VILÀ, V.: *Homes i estacions*, pàg. 46.

D'aquesta manera, Sant Feliu de Codines disposava dels valors que, segons Josep M. Planes, caracteritzaven les zones humides i costaneres, amb una mortalitat adulta estacionalment poc cridadora, tot i que el lleuger increment de defuncions de l'estiu l'apropava una mica a les zones seques, on la mortalitat era més acusada estacionalment, especialment a la tardor.³⁹ Les causes que poden explicar el lleuger augment de la mortalitat a l'estiu i a la tardor s'han de cercar en la major influència, en aquests mesos, de les malalties transmeses per l'aigua i els aliments en males condicions (tifoides, diàrrea, enteritis).⁴⁰

MATRIMONIS

Evolució

Com en els altres casos, els anys vuitanta es va registrar el nivell més alt de matrimonis del segle XVI, amb la culminació de l'evolució d'aquella centúria. De fet, els cinquanta-un matrimonis realitzats entre 1581 i 1590 no es van superar fins quaranta anys després. Efectivament, entre 1591 i 1630 es va produir un descens i una estagnació en el nombre d'esposalles, cosa que reflecteix un canvi de segle difícil. En canvi, a la resta de la comarca, després d'un darrer quart del segle XVI amb valors descendents, es va iniciar una lleugera recupera-

TAULA 3. MOVIMENT DECENNAL DE MATRIMONIS A SANT FELIU DE CODINES, 1581-1700

Decenni	Matrimonis	Núm. índex
1581-1590	51	100
1591-1600	39	76,47
1601-1610	48	94,12
1611-1620	42	82,35
1621-1630	45	88,24
1631-1640	55	107,84
1641-1650	61	119,61
1651-1660	80	156,86
1661-1670	69	135,29
1671-1680	85	166,67
1681-1690	100	196,08
1691-1700	127	249,02

ció tot just iniciat el segle XVII.⁴¹ A partir de 1630, però, la situació va canviar lentament. Els anys immediatament anteriors a la Guerra dels Segadors, i durant el mateix conflicte, el nombre de matrimonis a Sant Feliu de Codines va augmentar, i va superar per primera vegada les xifres registrades entre 1581 i 1590. Fins i tot, els difícils anys cinquanta van presenciar un creixement encara més important. Una vegada més, les dades indiquen l'escassa incidència de la Guerra dels Segadors en la demografia de Sant Feliu. En canvi, a moltes parròquies del Vallès, entre 1630 i 1667 es va experimentar un increment molt baix, a causa, precisament, del flagell dels combats i de la misèria generada per les hostilitats.⁴²

La tònica ascendent de Sant Feliu va desaparèixer entre 1661 i 1670; un retrocés, però, que es va recuperar immediatament els anys següents.⁴³ Aleshores, i fins al final de la centúria, l'alça va ser imparable. Els cent vint-i-set matrimonis celebrats entre 1691 i 1700 també multiplicaven en 2,5 els enllaços consignats entre 1581 i 1590.

Residència anterior dels esposos

Les actes matrimonials ens permeten conèixer, entre altres factors, l'origen dels nuvis, tot i que en aquesta etapa, la informació sovint resulta confusa i poc clara. De tota manera, escatir l'origen dels esposos és un factor essencial a l'hora d'analitzar la mobilitat de la població.

Com era d'esperar, durant el període estudiat, el percentatge més alt de matrimonis corresponia a les parelles formades per dos cònjuges de la mateixa parròquia, amb un 48,56% dels casos. Per darrera es trobaven les parelles formades per una núvia santfeliuenc i un nuvi forani, amb el 27,08%. A certa distància hi havia els matrimonis formats per un nuvi de Sant Feliu i una dona d'una altra parròquia, amb un 18,35%. Finalment, les unions formades per dues persones forànies eren escasses, amb un 5,98% dels casos. Aquests valors eren semblants als aconseguits en altres parròquies catalanes.⁴⁴

39 Citat a GUAL i VILÀ, V.: *Homes i estacions*, pàg. 49.

40 Ídem, pàg. 54.

41 DANTÍ i RIU, J., op. cit., pàg. 119.

42 Ídem, pàg. 120.

43 Segons J. Dantí, el descens registrat a tota la comarca entre 1666 i 1680 s'ha d'explicar pels efectes de l'epidèmia de 1651-1652 i per la feble situació econòmica, agreujada per la guerra i pels allotjaments (Ídem, pàg. 119).

44 GUAL i VILÀ, V.: *Vida i mort a la Conca...*, pàg. 63.

Ara bé, aquests percentatges no es van donar de la mateixa manera durant l'etapa estudiada. De fet, entre 1577 i 1620, la majoria de matrimonis celebrats a Sant Feliu tenien com a protagonistes un nuvi forani i una núvia de la parròquia. Aleshores, Sant Feliu no disposava de prou recursos demogràfics com per tenir una majoria de parelles formades per habitants del poble, de manera que calia cercar els esposos fora de la parròquia. El creixement demogràfic del segle XVII va canviar aquesta situació des de 1620, i des de llavors les parelles oriündes del terme van dominar les actes matrimonials, amb valors que oscil·laven entre el 43 i el 67% dels matrimonis.

D'on eren els cònjuges foranis? Tant els nuvis com les núvies solien ser d'altres parròquies del Vallès Oriental. De fet, a la resta de la comarca, els moviments de població més importants en volum i constància també eren els intracomarcals.⁴⁵ Darrera seu, trobem les persones naturals de les comarques veïnes, i molt properes a Sant Feliu, del Vallès Occidental, Osona i el Bages.

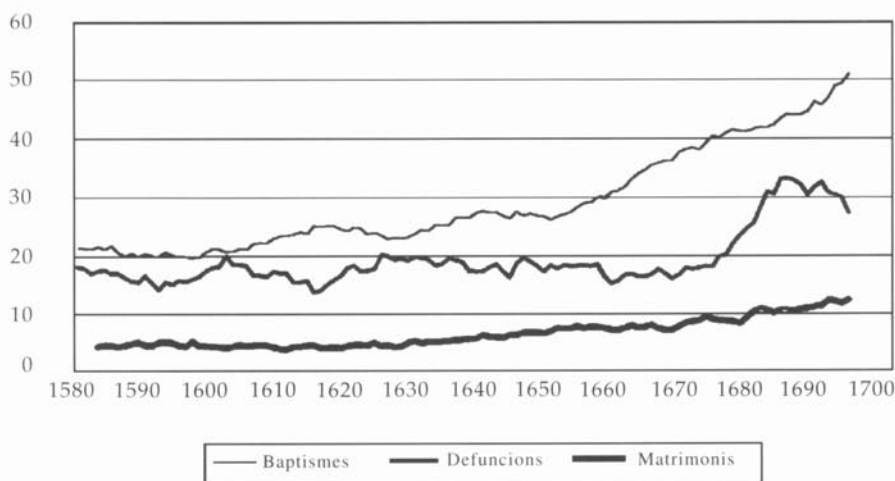
En la majoria dels casos, però, els nuvis i les núvies de fora de Sant Feliu de Codines provenien de pobles i viles que no eren més lluny de trenta quilòmetres de la parròquia analitzada. Alguns treballs divideixen aquests trenta quilòmetres en corones concèn-

triques al voltant de la zona estudiada, per observar si els llocs més propers aportaven més cònjuges que els indrets més allunyats.⁴⁶ En el cas de Sant Feliu no s'aprecien diferències significatives en funció d'una major proximitat o llunyania dins d'aquest radi de trenta quilòmetres, de manera que no es pot afirmar que les parròquies veïnes de Sant Feliu aportessin més persones.

Menció especial mereixen els cònjuges d'origen francès, fenomen molt destacat a diversos treballs per tal d'explicar alguns aspectes de l'evolució demogràfica catalana.⁴⁷ La presència de nuvis francesos als sacramenta-

ris de Sant Feliu de Codines es detecta des de 1570, i van assolir percentatges importants fins al 1631. A partir de llavors, el nombre de francesos va disminuir de manera significativa.⁴⁸ El sostre de matrimonis formats per un nuvi francès es va assolir entre 1611 i 1620, quan més del 14% dels matrimonis realitzats complien aquesta condició. Tot i això, Sant Feliu de Codines sembla coincidir amb les altres parròquies de la vall del Tenes, on els percentatges de francesos eren inferiors a les xifres obtingudes a les valls del Congost, del Mogent i de la Tordera, amb poblacions més grans.⁴⁹

BAPTISMES, DEFUNCIONS I MATRIMONIS A SANT FELIU DE CODINES, 1580-1700. (MITJANA MÒBIL DE 13 ANYS)

45 DANTÍ i RIU, J., op. cit., pàg. 131.

46 A Rocafort de Queralt, a mesura que s'amplia la distància dins d'aquests trenta quilòmetres, disminueixen els percentatges de cònjuges (GUAL i VILÀ, V.: *Vida i mort a la Conca...*, pàg. 70).

47 Segons J. Nadal, la immigració francesa va ser la característica diferencial per excel·lència entre el regne de Castella i el de la corona d'Aragó als segles XVI i XVII (NADAL, J., op. cit., pàg. 71).

48 A la resta del Principat, també es registra una reducció en l'arribada de francesos vers 1620-1625, quan es va deteriorar la situació social i econòmica de Catalunya (ídem, pàg. 76).

49 DANTÍ i RIU, J., op. cit., pàg. 138.

Els francesos arribats a Sant Feliu solien ser oriünds dels bisbats de Comenges, de Narbona o de Cahors. Acostumaven a ser homes joves, molts dels quals realitzaven oficis relacionats amb la indústria tèxtil, amb la pagesia o amb la construcció (els anomenats *mestres de cases*). Alguns es van instal·lar definitivament a Sant Feliu de Codines. Aquest va ser el cas de Giralt Vallcorba, natural del poble de Gimont, lloc situat a uns quaranta-cinc quilòmetres a l'est de Tolosa, que l'any 1594 es va casar amb Eleonor Roca, filla d'un pare de Sant Feliu. Actualment, el cognom Vallcorba és un dels més comuns del poble.

Composició econòmica

Les actes matrimonials també són confuses a l'hora de determinar l'ofici dels nuvis, o el dels seus pares. Tot i això, la interpretació d'aquesta dada ens pot proporcionar informacions destacades per a l'economia de Sant Feliu de Codines durant aquesta etapa.

La majoria de nuvis i de pares de núvies, al darrer quart del segle XVI, es registraven com a pagesos, amb percentatges superiors al 50%. Aleshores, la fórmula *bracer* o jornal·ler rural encara no es consignava. Al seu darrera es trobaven els paraires i la resta d'oficis relacionats amb el món del tèxtil, i en darrer lloc hi havia un petit nom-

bre d'oficis menestrals. Així, Sant Feliu era un indret bàsicament agrícola.

En canvi, a partir de la dècada de 1601-1610, els paraires van aconseguir una presència majoritària, i van superar, fins i tot, els pagesos. Fins a mitjan segle XVII, els paraires i els altres oficis relacionats amb el món del tèxtil (sastres, teixidors, corders) van obtenir unes xifres molt elevades.⁵⁰ Fruit d'aquesta intensa activitat, ja l'any 1604 es va fundar una confraria formada per paraires i posada sota l'advocació de Sant Miquel Arcàngel. Segons els paraires Jaume Roca i Sebastià Deu, la creació d'aquella confraria estava plenament justificada, «puix en dita parròchia y ha al present un número suficient de peraires.»⁵¹

Aquesta tònica, però, va començar a canviar a mitjan segle XVII. Des de la dècada de 1651-1660 es detecta un augment en el nombre de pagesos a les actes matrimonials, tendència del tot consolidada els darrers decennis de la centúria, amb percentatges que oscil·laven entre el 60 i el 80% dels casos registrats. El grup de jornal·lers rurals encara es mantenia amb xifres molt baixes, però, sobretot, va disminuir el nombre de paraires i d'oficis tèxtils, fins al punt que les altres activitats artesanals, cada cop més diversificades a mesura que passaven els anys, van superar

aquells oficis que havien dominat la primera meitat del segle.

Un exemple concret d'aquella evolució el podem trobar en la família Deu. El cognom Deu apareix a Sant Feliu per primera vegada l'any 1516.⁵² Possiblement, aleshores ja existia el mas Deu del Veïnat. Els Deu eren pagesos, tal i com ho demostra l'acta matrimonial entre Jaume Deu, pagès, i Catarina, l'any 1567. Un fill d'aquest matrimoni, Sebastià Deu (1568-1640), no va continuar la tradició familiar, i va exercir l'ofici de pareire. Casat amb Joana Font, filla d'un teixidor de llana, va exercir la seva professió amb èxit durant la primera meitat del segle XVII. Va ocupar el càrrec de batlle de la baronia de Montbui en dues ocasions (1631-1633 i 1637-1639). A més, va disposar de la capacitat econòmica suficient com per ser un dels principals censalistes de la mateixa baronia.⁵³

El seu primogènit i hereu, Enric Deu i Font (1606-1669), tot i que inicialment apareix com a pareire, no va tardar gaire en fer de «negociant o pagès», i el seu nét, Francesc Deu i Regassol ja era anomenat «pagès» l'any 1660. Per tant, s'havia abandonat l'activitat tèxtil, tasca que havia proporcionat l'ascens dels Deu, primer a nivell econòmic, i després a nivell social, ja que l'esmentat Francesc Deu i Regassol es va casar el

50 Aquest fenomen s'emmarca dins d'un procés més ampli quan, entre 1600 i 1640, la indústria tèxtil catalana va emigrar de la ciutat al camp, i va canviar la seva forma medieval gremial per una forma capitalista de distribució del treball [VILAR, P., op. cit., pàg. 324].

51 PALMA, A. de, op. cit., pàg. 399-405.

52 Ídem, pàg. 379.

53 CIURANS i VINYETA, X., op. cit., pàg. 17.

Can Deu del Veïnat. (Fotografia: Àrea d'Història i Art medieval i modern, 1988)

mateix 1660 amb Maria de Montagut Vallgornera i Villar, filla d'una família de la petita noblesa rural de Sant Feliu de Codines.⁵⁴ Francesc Deu ha estat considerat l'iniciador de can Deu Ric, una casa avui desapareguda.

En canvi, durant tot el període, les persones d'altres parròquies que es casaven a Sant Feliu, i les seves famílies, eren pageses en la seva majoria. Aquest fenomen és del tot normal si considerem que molts pobles propers a Sant Feliu eren pràcticament només agrícoles i, per tant, l'aportació que podien fer estava encapçalada per pagesos o per filles de pagesos. Aquesta dada matisa la impressió anterior segons la qual, a la primera meitat del segle XVII, l'activitat tèxtil s'hauria convertit en el principal motor econò-

mic de Sant Feliu de Codines. Evidentment, aleshores la manufactura del tèxtil va augmentar de manera considerable, però no ho va fer prou com per convertir el poble en un centre essencialment tèxtil. Aquesta transformació va arribar més tard.⁵⁵

Moviment estacional

La majoria de parelles que es casaven a Sant Feliu de Codines ho feien a l'hivern (en un 33,25% dels casos), especialment el mes de febrer, seguit del gener i del desembre. En canvi, l'estiu era l'estació de l'any que registrava menys enllaços, amb un 20,12% dels matrimonis, i molt a prop es trobava la primavera, amb el 21,34%. La tardor es situava en una posició intermitja, amb un 25,27% dels casos.

L'alt nombre de matrimonis del mes de febrer es pot explicar a través del calendari religiós. La proximitat de la Quaresma devia provocar aquesta concentració. En canvi, el menor nombre d'enllaços a l'estiu, i sobretot al juliol, responia al calendari agrícola. Pel juliol, calia acabar de segar i començar a batre, de manera que les feines impedièren la realització de gaires cerimònies.

Més difícil d'explicar és la disminució del nombre de matrimonis a la primavera. En altres indrets, com a la Conca de Barberà, la primavera registrava els percentatges més elevats de matrimonis al llarg de l'any,⁵⁶ fet que no es produïa a Sant Feliu. Tenint en compte la presència d'una certa activitat tèxtil durant alguns decennis a la parròquia, cal pensar que potser la disminució del nombre de matrimonis era deguda a la intensa activitat que aleshores es realitzava entorn de la llana. A la primavera es feia la tosa o esquilada de les ovelles. Els parelles havien de recollir els vellons de llana, i l'havien de parar o rentar a casa. Probablement, tota aquesta activitat frenava la celebració de matrimonis entre el grup de persones relacionades amb la manufactura de la llana.

⁵⁴ Maria de Montagut Vallgornera i Villar era filla del Villar de Sant Feliu. Sobre aquesta casa i la seva nissaga, consulteu PALMA, A. de, op. cit., pàg. 388-389.

⁵⁵ No va ser fins al segle XVIII que Sant Feliu es va convertir en un dels grans nuclis catalans de la llana (MOLAS, P.: *Economia i societat al segle XVIII*. Barcelona, 1975, pàg. 183).

⁵⁶ GUAL i VILÀ, V.: *Homes i estacions*, pàg. 54-61.

CONCLUSIONS

Com hem dit al principi, l'any 1674 va començar un plet entre la parròquia de Sant Feliu de Codines i les altres parròquies que formaven la baronia de Montbui. El motiu d'aquell conflicte fou la voluntat dels santfeliuencs d'aconseguir una autonomia més gran per al seu poble, amb diverses mesures que no acceptaven els altres integrants de la baronia. En el rerafons de la disputa, es trobava el fort creixement demogràfic experimentat per Sant Feliu al llarg del segle XVII, un increment reconegut també per les altres parròquies,⁵⁷ i que va motivar l'ampliació de l'església parroquial.⁵⁸ Les noves necessitats de Sant Feliu reclamaven un canvi en la seva administració i govern.

En realitat, entre 1570 i 1700, Sant Feliu de Codines va créixer de manera notable, i només va experimentar un període difícil durant els darrers anys del segle XVI i l'inici del segle XVII. Aleshores, es van registrar unes xifres baixes pel que fa a baptismes i matrimonis; el nombre de defuncions va augmentar, com també ho van fer les morts violentes i els naixements il·legítims, reflex del malestar social i econòmic del moment. I va ser llavors quan van proliferar els paraires, i es va estendre una indústria rural que es nodria de salaris

baixos. Però, un cop superada aquesta etapa, l'augment de població va ser clarament positiu i molt important, reforçat, sens dubte, per la menor incidència demogràfica de crisis motivades per conflictes com la Guerra dels Segadors o la Revolta dels Barretines, dificultats que van causar estralls molt més grans en altres indrets del Vallès.

Aquest creixement es va enfortir al segle XVIII. Segons el cens de l'any 1718, Sant Feliu de Codines tenia sis-cents divuit habitants, i era l'onzè lloc més poblat de la comarca.⁵⁹ El desenvolupament d'una considerable indústria tèxtil va esperonar l'increment de la població, fins a esdevenir la segona vila més important del Vallès Oriental en nombre d'habitants, amb mil set-cents quaranta-sis veïns, només darrera d'un altre gran centre tèxtil, Castellterçol, amb mil vuit-cents dotze habitants, i lleugerament per sobre de Granollers, la capital comarcal, amb mil set-cents trenta-un veïns.⁶⁰ Aquella evolució i la seva dedicació socioprofessional van distanciar definitivament Sant Feliu de Codines de les altres parròquies de la baronia, de manera que l'any 1799 va rebre el títol de vila i es va independitzar. Finalment, el creixement del segle XVIII va aconseguir allò que el del segle XVII no va poder obtenir.

L'evolució demogràfica de Sant Feliu de Codines entre 1570 i 1700 va seguir les mateixes etapes de la resta de la comarca, tot i que, com tota la vall del Tenes, no va patir disminucions importants, sinó tan sols períodes d'estagnació.

D'altra banda, l'anàlisi dels sacramentaris ens ha permès comprovar diversos elements, com la importància de la mortalitat infantil, especialment en temps de crisi, o la presència del bandolerisme fins a l'esclat de la Guerra dels Segadors. A més, les actes matrimonials ens han proporcionat un bon nombre de dades sobre la mobilitat de la població per tal de casar-se, especialment notable a nivell intracomarcal, i relativitzen, d'aquesta manera, la imatge d'una població que naixia, vivia i moria tota la vida a l'ombra del mateix campanar. Finalment, l'estudi de l'estacionalitat ens ha mostrat la presència d'un calendari vital durant l'any. Els elements agraris determinaven bona part d'aquest calendari i, sovint, les feines del camp feien disminuir diverses cerimònies, com els casaments. El calendari religiós, en canvi, semblava tenir una incidència menor pel que fa a tots aquests aspectes demogràfics. Tot plegat ens ajuda a entendre una mica més la vida i la mort a l'època moderna.

57 Tot i que de manera poc afalagadora, ja que afirmaven que «lo lloch de Sant Feliu ha rebut algun augment, poch temps ha, de població, però la major part se compon de casetas de cabanyas y de gens sens ningun patrimoni, si no que viuen del jornal» (PALMA, A. de, op. cit., pàg. 65).

58 L'esmentada ampliació es va decidir l'any 1698, i les obres es van allargar fins al 1754 (PALMA, A. de, op. cit., pàg. 91-113). L'increment de la població també va motivar l'ampliació de l'església de Sant Genís de l'Amellia, decidida l'any 1679 (BASSOLAS, A., op. cit., pàg. 123-135).

59 Les deficiències d'aquest cens, però, ens fan pensar que, en realitat, a Sant Feliu de Codines hi havia un major nombre d'habitants.

60 Dades del cens de Floridablanca de 1787, a ANGULO, V.; BARBANY, C.; GARCIA, M.R., op. cit., pàg. 157.